

Muhammed Emin DOĞAN ^{ID}

emin.dogan@atauni.edu.tr

Sanat Tarihi Bölümü, Atatürk Üniversitesi,
Erzurum Türkiye, Department of Art
History, Atatürk University, Erzurum
Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 26.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 23.09.2024

Yayın Tarihi/Publication Date:
27.09.2024

Cite this article: Doğan, M. E. (2024).
Examples of Tombstones in the Courtyard
of Mihrişah Valide Sultan İmaret. *Journal of
Palmette*, 6, 206-238.

Atıf: Doğan, M. E. (2024). Mihrişah Valide
Sultan İmaret Avlusunda Yer Alan Mezar
Taşlarından Örnekler. *Palmet Dergisi*, 6,
206-238.

**Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.**

Mihrişah Valide Sultan İmaret Avlusunda Yer Alan Mezar Taşlarından Örnekler

Examples of Tombstones in the Courtyard of Mihrişah Valide Sultan İmaret

ÖZ

Mihrişah Valide Sultan Külliyesi, 1792-1796 yılları arasında Osmanlı Sultanı III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından dönemin baş mimarları Mehmed Arif Ağa ve Ahmed Nurullah Ağa'ya inşa ettirilmiştir. Külliye, imaret, türbe, sıbyan mektebi, sebil, çeşme ve hazire bölümlerinden oluşmaktadır. Külliye'nin türbesinde, sıbyan mektebinde, imaretin kuzey ve güney bahçelerinde hazire bölümleri bulunmaktadır. Başta sadrazam, kadı, müftü, kapudan, reisülküttab, başkapı gulamı, cariyeler, kalfalar, ustalar ve Osmanlı saray teşkilatı içerisinde çeşitli görevlerde bulunan üst yönetici sınıfa ait kişilerin mezarlarının bulunduğu külliye'nin mezar taşları, Osmanlı Batılılaşma Dönemi süsleme üslup özelliklerini yansıtan önemli örneklerdir. İmaret avlusunun doğusunda ve batısında yer alan mezar taşlarından örneklerin olduğu çalışmada, haziredeki 10 mezar taşı ele alınmıştır. Hazirede yer alan 31 mezar taşının incelenmesi ve değerlendirilmesi bir makaleye sığdırılmasının güç olacağından, mezar tipi, başlık, form, süsleme üslubu bakımından nitelikli ve yinelenmeyen mezarlar katalog başlığı altında değerlendirilmiştir. Haziredeki mezar taşlarının tamamı fotoğraflanarak belgelenmiş, kitabeleri okunmuş ve dijital ortamda çizimleri yapılarak tasniflenmiştir.

Türk İslam Sanatı içerisinde tarihsel olayların takip edildiği, süsleme üsluplarının gelişiminin izlendiği mezar taşları, ölümü simgelemenin ötesinde Türk Sanatının ihtişamını ve zarafetini gösteren tanıklarındır. Mihrişah Valide Sultan Külliyesi hazirelerinde yer alan mezar taşları da XVIII-XX. yüzyıl Osmanlı sanatının inceliklerinin taşa işlendiği anıtsal örneklerdir.

Anahtar Kelimeler: Mihrişah Valide Sultan, Külliye, İmaret, Hazire, Mezar Taşları.

ABSTRACT

Mihrişah Valide Sultan Complex was built between 1792 and 1796 by Mihrişah Valide Sultan, the mother of Ottoman Sultan Selim III, by the chief architects of the period, Mehmed Arif Ağa and Ahmed Nurullah Ağa. It consists of the social complex, soup kitchen, tomb, primary school, public fountain, fountain and burial sections. There are burial sections in the tomb of the social complex, in the primary school, and in the front and back gardens of the soup kitchen. The graves of the complex, which contains the graves of the grand vizier, kadı, mufti, kapudan, reisulkuttab, baskapı ghulam, concubines, journeymen, masters and people belonging to the upper administrative class who held various positions within the Ottoman palace organization, are important examples that reflect the decorative style characteristics of the Ottoman Westernization Period. In the study, which included samples of the tombstones on the right and left of the soup kitchen courtyard, 10 tombstones in the cemetery were discussed. Since the examination and evaluation of the 31 gravestones in the burial ground cannot be included in one article, the graves that are qualified and non-repetitive in terms of grave type, title, form, decoration style and features have been evaluated under the catalog title. All of the tombstones in the cemetery were photographed and documented, their inscriptions were read and classified by drawings in digital environment.

Tombstones, on which historical events are traced and the development of decorative styles in Turkish Islamic Art are observed, are witnesses of the magnificence and elegance of Turkish Art, beyond symbolizing death. The tombstones in the graveyards of Mihrişah Valide Sultan Social Complex are monumental examples where the subtleties of Ottoman art between the 18th and 20th centuries are engraved on stone.

Keywords: Mihrişah Valide Sultan, Complex, Soup-Kitchen, Burial Section, Gravestones.

Giriş

Çalışma konumuz olan mezar taşlarına geçmeden önce Mihrişah Valide Sultan Külliyesi'nin inşa edilme sürecine kaynaklık eden vakıf sistemine değinmek yerinde olacaktır. Kelime kökeni Arapça'da "durmak, durdurmak, alıkoymak" (Günay, 2012, s. 475) anlamlarına gelen vakıf, terimsel olarak "bir malın sahibi tarafından kamusal yarara tahsis etmesi", "tamamen vermek, bağışlamak, büsbütün vermek" (Ballar, 2008, s. 24-25) şeklinde tanımlanmaktadır (Akbulut, 2007, s. 63). Vakıfların temelinde iyilik yapma, Allah'a yakın olma ve onun isteklerini yerine getirme amacı olduğundan dini boyutun vakıf müesseselerini şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Kuran-ı Kerim'de Bakara, Âl-i İmran, Maide sureleri ayetlerinde hayırda yarışmak, malı Allah yolunda harcamak, yardımlaşmak, iyilik yapmak şeklinde öğüt ve emirler geçmektedir (Bakara/261-262, Âl-i İmran/134, Maide/64). İslam tarihi ve medeniyetinde sosyal, ekonomik ve kültür hayatında önemli rol oynayan vakıflar, VIII. Yüzyıldan XX. yüzyıl sonlarına kadar insanlığa hizmet amacı için kurulmuş hayır kurumlarıdır (Yediyıldız, 2012, s. 479).

Türk-İslam Devletlerinde Karahanlı Dönemi'nden itibaren başlayan vakıf müesseseleri (Yüksel, 2002, s. 48), yeni kurulan ya da hakimiyet altına alınan şehirlerin estetik kaygıyla ihya edilmesine, işlevselliğin ön planda olduğu şehrin abidevi yapıların vücut bulmasına olanak sağlamıştır. Geçmişten aldığı devlet geleneğini, yüzlerce yıllık sistem, deneyim ve birikimi geliştirerek devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu (Akbulut, 2007, s. 63), kurulduğu dönemden itibaren sosyal devlet anlayışını, din, dil, ırk, mezheb ayrımı gözetmeksizin hakimiyet kurduğu üç kıtada uygulayan universal bir imparatorluktur. Osmanlı sultanlarının, vezirlerin, valide sultanların, devlet ricalinde her görevlinin ve dahi cariyelerin hayır için yarıştığı süreçlerden bahsedebiliriz (Karademir, 2017, s. 37).

Osmanlı devletinde Harem'in en itibarlı kadını olan Valide Sultanların kurmuş olduğu vakıflar, sultan, sadrazam ve devlet ricalinden sonra en büyük vakıflar olarak karşımıza çıkmaktadır (Başar, 2019, s. 7). Valide sultanlara tahsis edilen paşmaklık, miras, hibe, mehir ve maaşlar vakıfların kurulmasında kaynak olarak kullanılan mal varlıklarıdır (Maydaer, 2019, s. 143). Bu bağlamda 1789 yılında başlayan Valide sultanlığının hayır işlerine adayan, devlet işlerine karışmayan, günümüze ulaşan vakfiyelerden vakfını kurma amacını yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak ve Peygamber Efendimiz'in şefaatine nail olmak amacı güden Mihrişah Valide Sultan, birçok hayır müessesesi kurmuş (Pazan, 2013, s. 118), kendi adına inşa ettirdiği sıbyan mektebi, türbe, imaret, sebil ve çeşmeden oluşan külliyesi, günümüze ulaşan abidevi mirası olarak kurulduğu amaç doğrultusunda halen hizmet vermektedir (Akarçeşme, 2019, 160). Külliye dışında inşa ettirdiği camiler, çeşmeler, kütüphaneler, bentler, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan Vakfiye ve Zeyl Vakfiyeler'de işçilere ödenen yevmiyelerden, yapım süreçlerine ve vakfedilen dükkanlar, arsalar,

hamamlar, kısacası giderler ve gelir getiren tüm kalemler tek tek belirtilmiştir (Bkz. Akarçeşme & Kala, 2019).

Eyüp'te Bostan İskelesi'nde bulunan Mihrişah Valide Sultan Külliyesi, 1792 yılında yapımına başlanmış ve 1795 yılında tamamlanmıştır (Akyıldız, 2022, s. 417-Uğurlu, 2016, s. 94). Mimarları Mehmed Arif Ağa ve Ahmed Nurullah Ağa'dır. III. Selim döneminin ilk abidevi ve karakteristik özellikteki yapı olmasıyla dikkat çekmektedir (Ağaoğlu, 2018, s. 130). Ayrıca külliyenin türbesi, sıbyan mektebi, imaret avlusu ve arka bahçesinde yer alan hazirelerde bulunan mezar taşları, Osmanlı Batılılaşma Dönemi ihtişamını gösteren zarif örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Dere, 2011).

Konumuz olan İmaret, barok üslup özelliğindeki giriş kapısından ulaşılan etrafı üç yönden revaklarla çevrili geniş avlusu olan, revakların gerisinde çeşitli kullanımlar için odaların bulunduğu, U plan şemasında ele alınmıştır. Giriş kapısının karşısında, avluyu kuzeyde çevreleyen revakların gerisinde imaretin ana birimlerini oluşturan sekizgen kasnaklı kubbeye örtülü üç büyük mekân yer almaktadır (Parlak, 2020, 42.) Pandantiflerle kubbeye geçişlerin sağlandığı üç mekândan ortadaki mutfak, sağdaki fırın ve soldaki kesimhane-kiler olarak kullanılmaktadır (Akarçeşme & Kala, s. 42- Parlak, 42-Şimşirgil, 2021, s. 193)¹. Doğu ve batı yönlerdeki revakların gerisinde yer alan mekânlar ise imaret ve türbe yöneticilerinin yanı sıra personele ait olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Budak, 2015, s. 658).

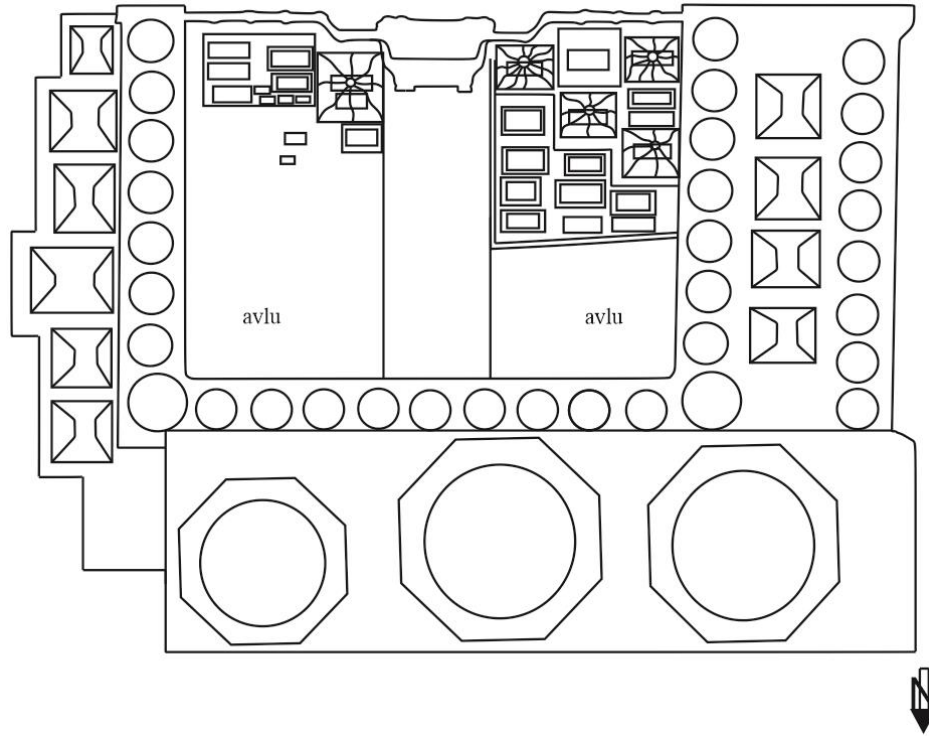
İmaret avlusunda girişin doğusunda ve batısında yer alan mezar taşları, Osmanlı Batılılaşma Dönemi² üslup özelliklerini yansıtan örnekler olması açısından önemlidir. Barok, Rokoko, Ampir, Eklektik ve Osmanlı Neoklasik üsluplarının ustalıklı taş işlendiği, gelişimini ve değişimlerini takip edebilmenin mümkün olduğu mezar taşlarının tanıtımları yapılmıştır. Avlunun batısında yer alan mezar taşlarının çoğunluğu Osmanlı Devleti yönetiminde önemli bir yere sahip Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu (Buzpınar, 2020, s. 300) Mustafa Fazıl Paşa ve ailesine aittir. Bu mezar taşları da hazırlanmakta olan başka bir çalışma ile geniş bir şekilde ele alınacaktır.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Budak, *Gücü Besleyen Mimarlık Osmanlı İmaretleri*, TTK Yayınları, Ankara 2022.

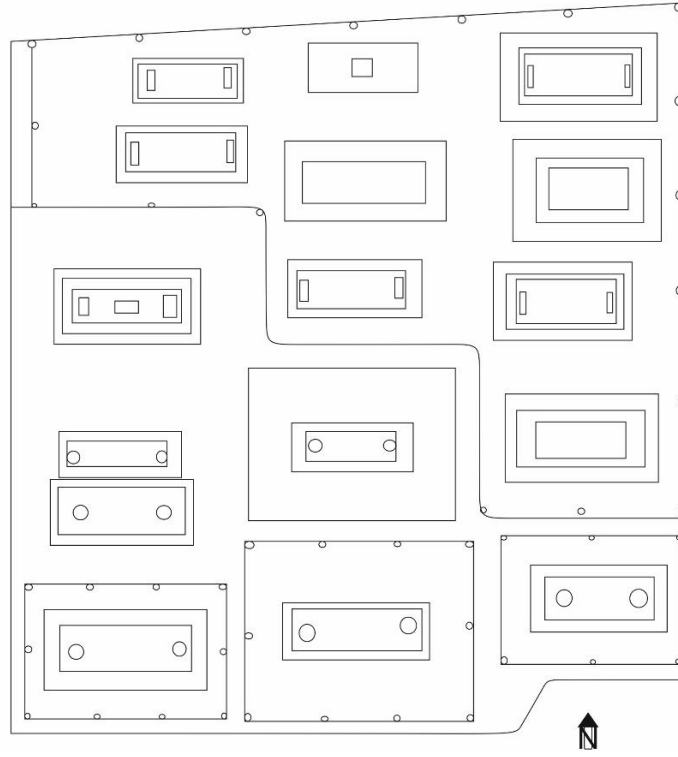
² 1703-1730 Lale Devri ile başlayan Batılılaşma Dönemi, XX. yy başlarında ortaya çıkan Ulusal Mimarlık dönemine kadar devam etmiştir. Kılıçbay, 1985, s. 147-152., Atasoy, 1985., Erarslan, 2006, 282-319.

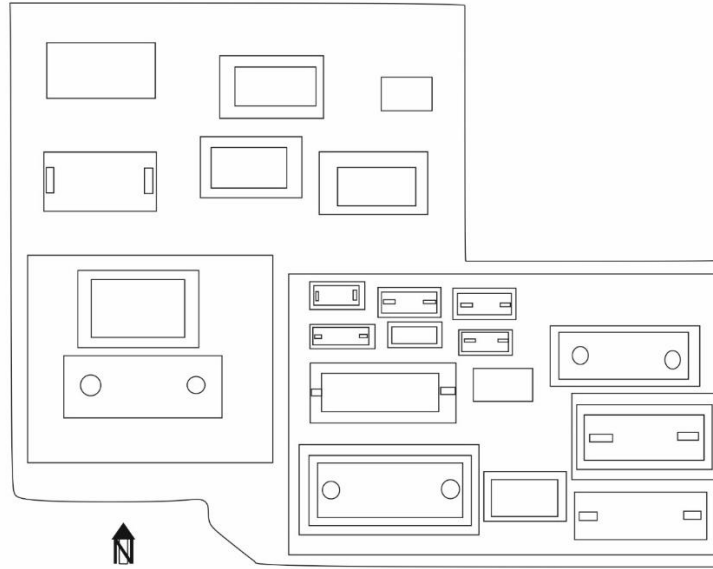
Foto 1. Mihrişah Valide Sultan İmareti Hava Görüntüsü

Çizim 1. Mihrişah Valide Sultan İmareti ve Avlusunda Yer Alan Mezar Taşları

Çizim 2. Avlunun Batısında Yer Alan Mezar Taşları

Çizim 3. Avlunun Doğusunda Yer Alan Mezar Taşları

Katalog

1- Hacı Ömer Kapudan'a Ait Mezar

Tarihi: H. 1244/M. 1828-1829

Mezar Tipi: Açık Sanduka

Başlık Tipi: Mahmudî Fes

Ölçüleri: 185x75x65 (Sanduka)

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Rokoko-Ampir (Eklektik)

Hemşinli Ömer Kapudan'ın mezarı, açık sanduka tipindedir. Sanduka, 212x90x11 ölçülerinde dikdörtgen kaide üzerine yerleştirilmiştir. Kapudan³ ibaresi XVI. Yüzyıldan itibaren deniz kaptanları için kullanılmaktadır. Kitabe metninde Ömer Kapudan'ın mesleği belirtilmemiş ancak Kapudan ibaresinden kaptan olduğu düşünülmektedir.

Sandukanın uzun kenar panosunda, ortada yer alan çanakları oldukça hacimli rozet iki yanda defne yaprakları ile çevrelenmiş, uç kısımlarında yer alan güllerle nihayetlendirilmiştir. Uç kısımlardaki güllerden yukarı ve aşağı yöne dağılan akant yaprakları kompozisyonun köşelerini dolgulamaktadır. Mezar taşının uzun kenar ve kısa kenar panolarını sınırlayan bordürlerde Ömer Kapudan'ın mesleğine itafen balık pulları dizi şeklinde birbiri üzerine bindirilerek sıralanmıştır.

Sandukanın kısa kenar panosunda, dışa taşırılmış plastr üzerinde yer alan iri akant yaprağı her köşesine tezyin edilmiştir. Bu plastrın iki yanında yer alan dikdörtgen panolarda ise Rokoko üslupta gördüğümüz mücevher etkisi kuvvetli kademeli görünümlü, sivri yaprakları ile ön plana çıkan rozetler bulunmaktadır.

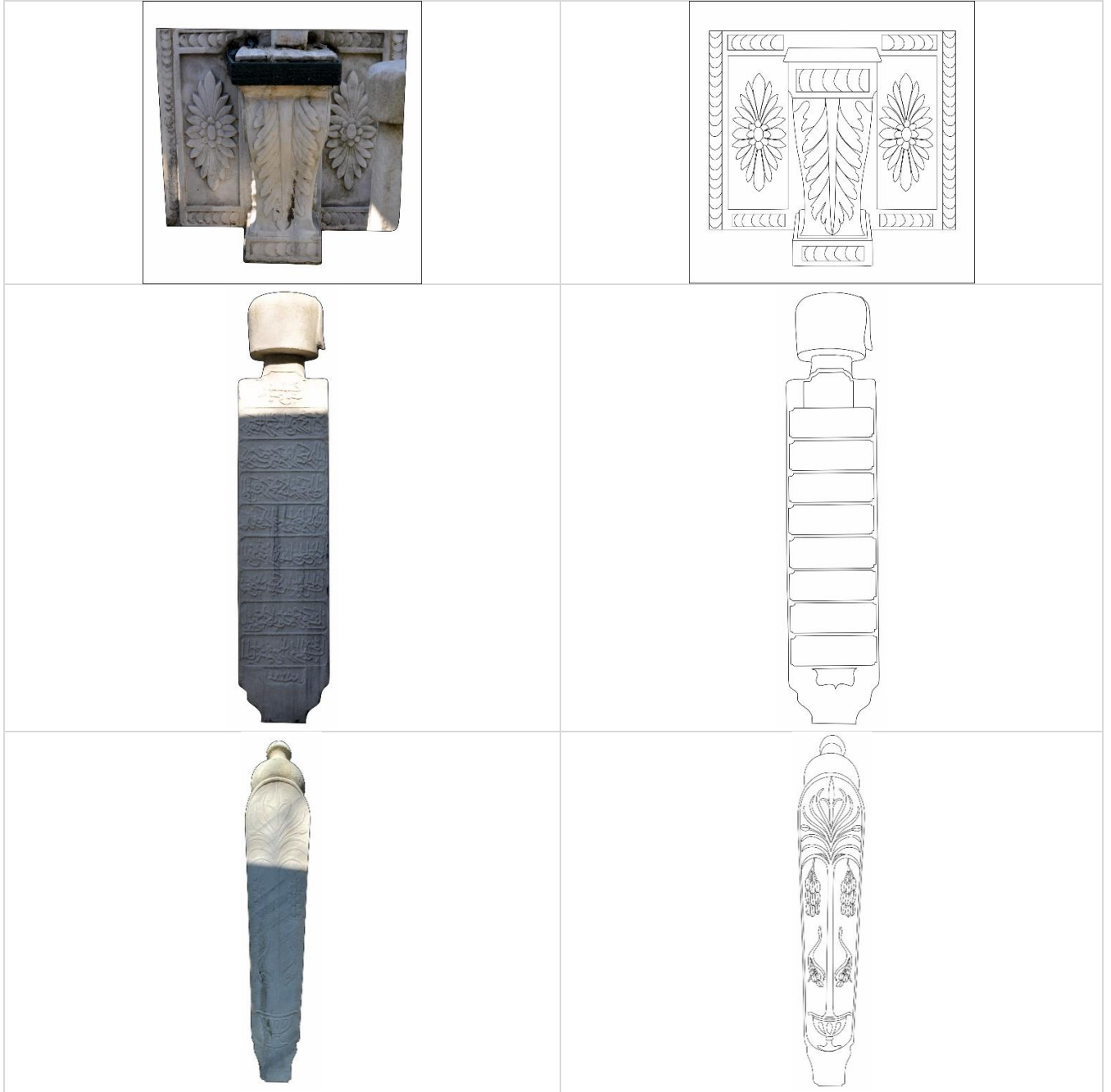
Baş şahidesi, 1. 72 m yüksekliğinde, 0. 36 m genişliğinde ve 0. 12 m kalınlığında prizmal dikdörtgen gövdelidir. On satırlık talik hatlı Osmanlıca kitabe metni, dikdörtgen kartuşlarla birbirinden ayrılmıştır. Serlevha ve tarih satırı kartuş içindedir. Şahide, Mahmudî Fes tipinde başlıkla sonlandırılmıştır.

Ayak şahidesi, 1. 85 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 27 m, üst kısmı 0. 34 m genişliğinde ve 0. 12 m kalınlığında yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen gövdelidir. Gövde üzerine işlenen kaideli vazodan yükselen hurma ağacı, süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Gövdenin üstünde soğan biçiminde iri topuz yer almaktadır.

³ Bkz. İdris Bostan, "Kapudan Paşa", *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 354-355.

Tablo 1: Ömer Kapudan'a Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
<p>1- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî 2- Dirîğâ câm-ı mevte nûş idüb rûhum 'atâ 3- Geçürdüm müsterih ömrüm mezâr --- 4- İlâhî beyt-i kabrim rahmetinle nura gark eyle 5- Hüdâ'nın hükmüne râzı olub cânım fedâ eyledim 6- İlâhî rûz-ı mîzânda necîl? kıl hayr a'mâlim 7- Kamu 'isyândır --- Allâh hatâ itdim 8- Fâsîh Ali bin Bedrî Merhûm Hemşinli 9- El-Hâcc Ömer Kapudân ruhuna el-Fâtîha 10- Sene 1244</p>	<p>هو الحى الباقي دریغا جام موتی نوش ای دوپ روحم عطا گچیردم مسترح عمرم مزار الهی بیت قبرم رحمتکله نوره غرق ایله خدانک حکمنه راضی اولوپ جانم فدا ایلدم الهی روز میزانده نجیل؟ قیل خیره اعمالم قامو عصیاندر ---الله خطا ایلدم فصیح علی بک بدری مرحوم همشینلی الحاج عمر قابودن روحنه الفاتحه -سنه ۱۲۴۴</p>
	
	

2- Cemaleddin Bey'e Ait Mezar

Tarihi: H. 1263/M. 1846-1847

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşı Mezar)

Başlık Tipi: Mahmudî Fes

Ölçüleri: 90x52x5 (Pehle)

Yazı Türü: Mail Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Ampir-Amed-i Divan-ı Hümayun Hulefasından⁴ Mehmed Bey'in oğlu Cemaleddin Bey'e ait olan mezar, kapak taşlı mezar tipinde, yalnızca baş şahidesinden oluşmaktadır. Pehlenin ortasında ve baş şahidenin iki yanında su oyukları mevcuttur.

Baş şahidesi, 0. 68 m yüksekliğinde, 0. 20 m genişliğinde ve 0. 9 m kalınlığında prizmal dikdörtgen gövdelidir. Kıvrımlarla şekillendirilen gövdenin üst kısmında iç içe geçmiş kurdelenin uçlarından iki yana dağılan yemişler görülmektedir. Kitabe metnini çevreleyen bordürün içi boş kalmayacak şekilde kurdele motifi ile tezyin edilmiştir. Şahide, Mahmudî Fes tipinde başlıkla sonlandırılmıştır.

Tablo 2: Cemaleddin Bey'e Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1- Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2- Bu gülistân 'âlemi fâni	بو گلستان عالمی فانی
3- Soldırır nice vird-i handâni	سولديرر نيجه ويرد خاندانی
4- Gâh olur bir fidâni hâke salub	گاه اولور بر فیدانی حاکه سالوب
5- Çıkarır çerhe âh o efgânı	چيقرر چرخه آه او افغانی
6- Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn	آمدی دیوان همایون
7- Hülefâsından Muhammed Bey-zâde	خلفاسندن محمد بك زاده
8- Cemâleddin Bey ruhuna Fâtiha	جمال الدين بك روحنه فاتحه
9- Sene 1263	سنه ۱۲۶۳

⁴ Amedi veya Amedci olarak da tanımlanan Amed-i Divan-ı Hümayûn Hulefası, Tanzimat dönemi öncesi reisülküttabların özel kalem müdürü durumunda olan görevlisi konumundadır. Bkz. Necati Aktaş, "Âmedci", *TDVİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 12. Ayrıca bkz. Halil İnalçık, "Reisülküttâb", *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1964, s. 671-683. Recep Ahışalı, "Reisülküttâb", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, 546-549.

3- Veliyüddin Belig Bey'e Ait Mezar

Tarihi: H. 1268/M. 1851-1852

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşlı Mezar)

Başlık Tipi: Mahmudî Fes

Ölçüleri: 92x40x8 (Pehle)

Yazı Türü: Mail Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Ampir

Mabeyn-i Hümayûn'da katiplik yapan Mehmed Bey'in oğlu Veliyüddin Belig'in mezarı, kapak taşlı mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Pehlenin ortasında su çukuru mevcuttur.

Baş şahidesi, 0. 94 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 19 m, üst kısmı 0. 23 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen gövdelidir. Gövde, kıvrımlarla oluşturularak hareketli bir görünüm sağlanmıştır. Gövde üzerine nakşedilen on satırlık kitabe metni, celi talik hatlıdır. Satırlar birbirinden silmelerle ayrılmış, serlevha ve tarih satırı kitabe metnini çevreleyen silmenin oluşturduğu form içine alınmıştır. Kitabe metnini çevreleyen bordürde akant yaprakları bir ters bir düz yerleştirilerek süsleme tezyinatı oluşturulmuştur. Kitabeyi sınırlayan sivri kemerin üzerinde yer alan iç içe geçmiş kurdele fiyonk motifi görünümündedir. Kemer köşeleri de kurdeleden devam eden yemişlerle dolgulanmıştır. Gövde üzerinde Mahmudî Fes tipinde başlık yer almaktadır.

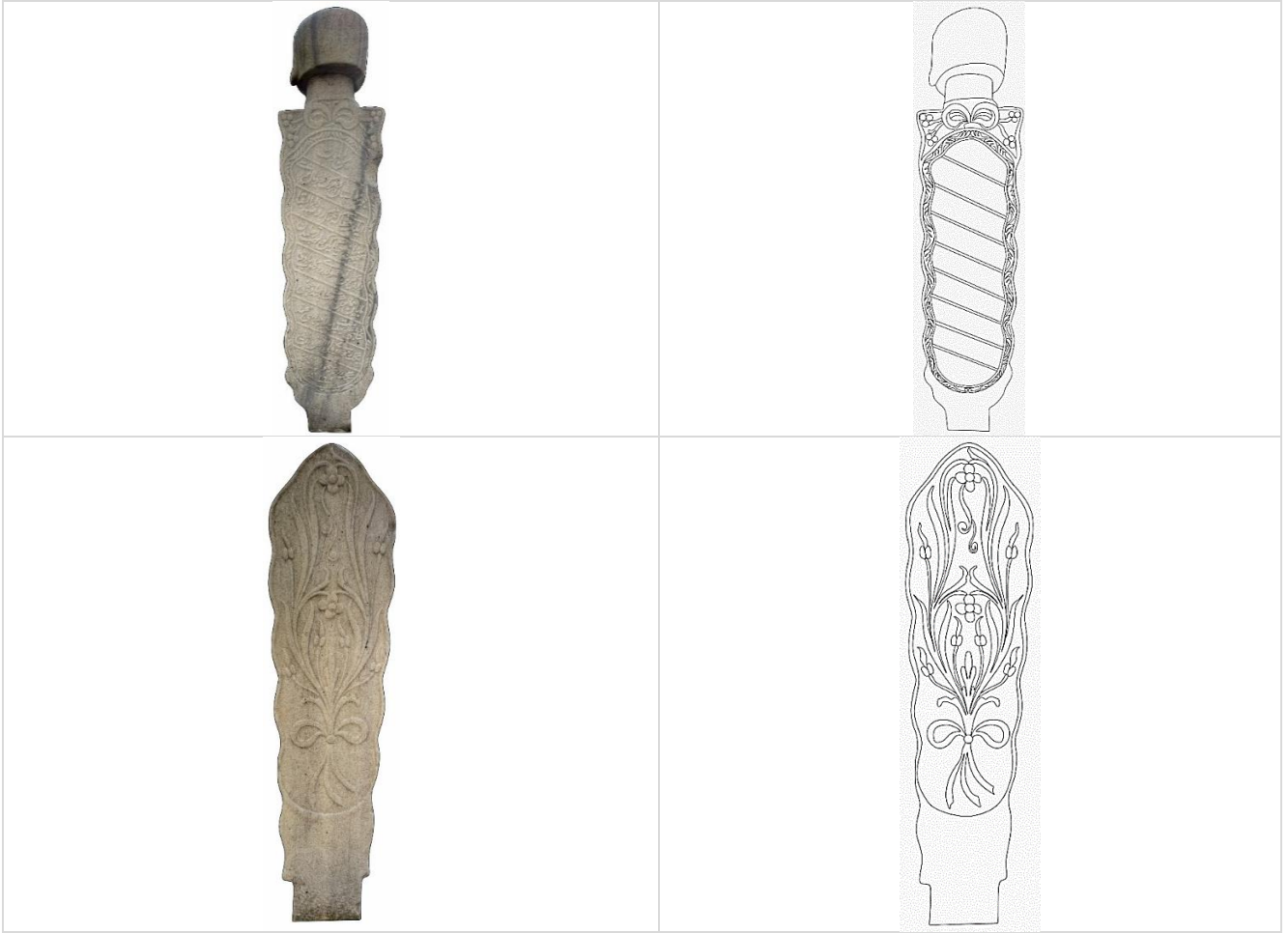
Ayak şahidesi, 0. 90 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 16 m, üst kısmı 0. 22 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen gövdelidir. Kıvrımlarla oluşturulan gövdenin ön

yüzeyinde kökleri kurdele ile birbirine bağlanan simetrik iki kıvrımlı daldan açan sivri yapraklar ve yemişler süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Sivri yaprakların birleşme noktalarında sarkıtılan mine çiçekleri detayda dikkat çeken motiflerdir.

Tablo 3: Veliyüddin Belîğ Bey'e Ait Mezar

Günümüz Türkçesi	Kitabe Metni	
	Osmanlıca	
1-Âh mine'l-mevt	۱- آه من الموت	
2-Bu nihâlistân-ı dehrin bu nihâl-i nûrı	۲- بو نهالستان دهرین بو نهال نور	
3-Eyledi hayfâ ki azm-i ravza-i dârü'l-bekâ	۳- ایلدی خیفای عظم روضه دار البکا	
4-Gonca-i bâğ-ı hayât iken gülüb açılmadan	۴- غنجه باغ حیات ایکن گلوب اچیلمه دن	
5-Vird-i ömrin âh soldurdı gelüb bâd-ı fenâ	۵- ویردی عمریک آه سولدوردی گلوب باد فنا	
6-Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Hazret-i Şâhâne üçüncü	۶- مابین همایون حضرت شاهانه اوچونجی	
7-Kitâbeti hıdmet-i celîlesiyle mübâhî? Mehmed	۷- کتابتی خدمت جلیله سیله مباحی? محمد	
8-Bey'in mahdûmı Veliyyüddin Belîğ	۸- بک محدودی ولی الدین بلیغ	
9-Bey'in rûhiy'çün Fâtiha	۹- بک روحیچون فاتحه	
10-Sene 1268	۱۰- سنه ۱۲۶۸	

4- Ayşe Sabiha Hanım'a Ait Mezar

Tarihi: H. 1270/M. 1854 (19 Recep 1270/17 Nisan 1854)

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşlı Mezar)

Başlık Tipi: Hotuz Başlık

Ölçüleri: 86x45x5 (Pehle)

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Ampir

Mabeyn-i Hümayûn'da katiplik yapan Mehmed Bey'in kızı Ayşe Sabiha Hanım'ın mezarı, kapak taşlı mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Pehlenin ortasında su çukuru mevcuttur.

Baş şahidesi, 0. 90 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 23 m, üst kısmı 0. 26 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen gövdelidir. Gövde üzerine nakşedilen sekiz satırlık kitabe metni, celi talik hatlıdır. Satırlar birbirinden silmelerle ayrılmış, serlevha yuvarlak kemer formu içine

alınmıştır. Kitabe metnini çevreleyen bordürde akant yaprakları bir ters bir düz yerleştirilmiştir. Bordürün oluşturduğu yuvarlak kemer üzerinde kurdelelerin oluşturduğu fiyonktan iki yana doğru dağılan yemişler, kemer köşelerini dolgulamaktadır. Gövde, üzerinde yer alan Hotuz tipinde başlık ile sonlanmaktadır. Gövdeden başlığa geçişte uzun boyun kısmında yer alan kabara motifi dikkat çekmektedir.

Ayak şahidesi, 0. 82 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 20 m, üst kısmı 0. 23 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen gövdelidir. Kıvrımlarla oluşturulan gövdenin ön yüzeyinde kökleri kurdele ile birbirine bağlanan simetrik iki kıvrımlı daldan açan sivri yapraklar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Sivri yaprakların birleşme noktalarında sarkıtılan pençer ve tezyinatın merkezindeki defne yaprağı detayda dikkat çeken motiflerdir.

Tablo 4: Ayşe Sabiha Hanım'a Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1-Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2-Mâbeyn-i Hümâyûn Hazret-i	۲- مابین همایون حضرت
3-Şâhâne Üçüncü Kitâbeti	۳- شاهانه اوچنجی کتابتی
4-Hıdmet?-i celîlesiyle	۴- خدمت? جلیله سیله
5-Mübâhî? Mehmed Bey'in	۵- مباحی? محمد بك
6-Kerîmesi 'Âişe Sabiha	۶- کریمه سی عائشه سابعه
7-Hânım rûhiy'çün Fâtiha	۷- خانم روحیچون فاتحه
8-Fî 19 Receb sene 1270	۸- فی ۱۹ رجب سنه ۱۲۷۰

5- Mehmed Emin Rauf Paşa'ya Ait Mezar

Tarihi: H. 1276/M. 1860 (8 Zilkâde 1276/28 Mayıs 1860)

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşlı Mezar)

Başlık Tipi: Mevlevi Derviş Tacı

Ölçüleri: 230x76x30 (Pehle)

Yazı Türü: Sülüs

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu:

Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa'ya ait olan mezar, kapak taşlı mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Mezar, uçları volüt şeklinde kıvrımlı dalların ve rumilerin oluşturduğu

demir şebeke içerisine alınmıştır. Pehlenin ortasında su oyuğu mevcuttur. Pehle, 2. 30 m uzunluğunda, 0. 93 m genişliğinde ve 0. 6 m yüksekliğinde platform üzerine oturtulmuştur.

Baş şahidesi, 1. 98 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 28 m, üst kısmı 0. 36 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan silindirik gövdelidir. Üstüvani olarak adlandırılan gövdeye nakşedilen beş satırlık sülüs hatlı kitabe, kartuş içine alınmıştır. Bu kartuşun hemen üzerinde Mevlevi tarikatına mensubiyeti simgeleyen Mevlevi sikkesi yer alır.

Ayak şahidesi, baş şahide ile aynı ölçülerde olup, silindirik gövdelidir.

Tablo 5: Mehmed Emin Rauf Paşa'ya Ait Mezar

		Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi		Osmanlıca	
1-Sadr- ı esbak el-Hâc Mehmed		۱ - صدر اسبق الحاج محمد	
2- Emin Rauf Paşa		۲ - امين رؤف پاشا	
3-Ruhuna lillahen		۳ - روحنه لله	
4-el-Fatiha		۴ - الفاتحه	
5- Sene 1276/8 Zilkade		۵ - سنه ۱۲۷۶	
			

6- Muhammed Ali Paşa'ya Ait Mezar

Tarihi: H. 1277/M. 1860-1861

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşlı)

Başlık Tipi: Azizî Fes

Ölçüleri: 230x105x14

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: -

Mısır Valisi Muhammed Ali Paşa'ya ait olan mezar, kapak taşlı mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Mezar, demir şebeke içerisine alınmıştır. Pehenin tam ortasına gelecek şekilde su çukuru yerleştirilmiştir.

Baş şahidesi, 1. 98 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 32 m, üst kısmı 0. 38 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan silindirik gövdelidir. Üstüvani gövde üzerine nakşedilen on beş satırlık kitabe, celi talik hatlıdır. Kitabenin son satırında hattat olarak Zeki Dede ismi geçmektedir. Satırlar birbirinden silmelerle ayrılmış, serlevha ve tarih satırı madalyon içine alınmıştır. Gövde üzerinde Azizî Fes tipinde başlık yer almaktadır.

Ayak şahidesi, 1. 90 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 30 m, üst kısmı 0. 34 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan silindirik gövdelidir. Gövde üzerinde soğan biçimli topuz bulunmaktadır.

Tablo 6: Muhammed Ali Paşa'ya Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1-Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2-Cefâ kim kıldı Muhammed Ali Pâşâ rihlet	۲- جفا کیم قیلدی محمد علی پاشا رحلت
3-Bezme?-i dünyâda n'ola ol zât için itse şîven	۳- بزم ? دنیاده نوله اول زات ایچون ایتسه شی ون
4-Ya'ni mahdûm Mısır Vâlîsi esbak nâgâh	۴- یا عنی محدوم مصر والیسی اسبق ناگاه
5-Çekdi bu --- dâr-ı mihenden dâmen	۵- چکدی بو... دار مهندن دامن
6-Cevr-i mihnetde semâhatde nazîri yoğ'idi	۶- جور مهندده سماهاتده ناظیری یوک ایدی
7- Kıydı gerdun o kerem pervere hiç acımadan	۷- کیدی کردون او کرم پروره هیچ اجیمادان
8-Kıldı gençliğinde felek öyle vücûd-ı efnâ	۸- قیلدی گنچلیکنده فلك او یله وجود افنا
9-Soydı esvâb-ı hayâtın yerine biçdi kefen	۹- صویدی اسواب حیاتن یرینه بیچدی کفن
10-Gerçi beyhude gibi çerh-i denîye ta'rîz	۱۰- گرچی بیهوده گبی چرح دنییه تعریز
11-Kabz u bast-ı Dü-cihân kabza-i kudretde iken	۱۱- قبز بست دو جهان قبضه قدرته ایکن
12-Rûhmı gülşen-i cennetde idüb Hakk-ı tatyîb	۱۲- روحنی گلشن جنتده ایدوب حاق تاتیب
13-Nûr-ı rahmetle olan medfen-i pâki rûşen	۱۳- نور رحمتله اولان مدفن پاک روشن
14-Kıydı sükkân-ı cinân Hayrî anın târîhin	۱۴- قیدی سکان جنان خیری آنک تاریخک
15-Eylesün huldı?? Muhammed Ali Pâşâ mesken	۱۵- ایلسون خلدی? محمد علی پاشا مسکن
16-Ketebehû Zeki Dede / Sene 1277	۱۶- کتبه زکی دده - سنه ۱۲۷۷

7- Fatıma Hanım'a Ait Mezar

Tarihi: H. 1288/M. 1871 (22 Şaban 1288/6 Kasım 1871)

Mezar Tipi: Açık Sanduka

Başlık Tipi: Bitkisel Tepelik

Ölçüleri: 200x74x66

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Ampir

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu Abdülhalim Paşa'nın kızı Fatıma Hanım'ın mezarı, açık sanduka mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Mezar, şebeke içerisine alınmıştır. Sanduka, 2. 30 m uzunluğunda, 1. 02 m genişliğinde ve 0. 11 m yüksekliğinde platform üzerine oturtulmuştur.

Sandukanın uzun kenar panolarında, merkezde yer alan akant yapraklarla oluşturulan madalyondan iki yana doğru dağılan tezyinat, süsleme kompozisyonunu meydana getirmektedir. Merkezdeki akant yapraklarının sapları yıldız çiçeği motifi şeklini almaktadır. Madalyona kurdele ile bağlanan sadakvari kökler simetrik olarak iki yanda alanı dolgulamaktadır. Akant yapraklarından açan yıldız çiçekleri, penç motifleri ve laleler süslemeye hareketlilik sağlamıştır. Bu tezyinatın iki yanında yer alan dikey dikdörtgen kartuşlarda uçları volüt şeklinde S kıvrımlı dallara yer verilmiştir.

Baş şahidesi, 1. 46 m yüksekliğinde, gövde 0, 34 genişliğinde prizmal dikdörtgen gövdelidir. Gövde üzerine nakşedilen sekiz satırlık kitabe metni, celi talik hatlıdır. Satırlar birbirinden dikdörtgen kartuşlarla

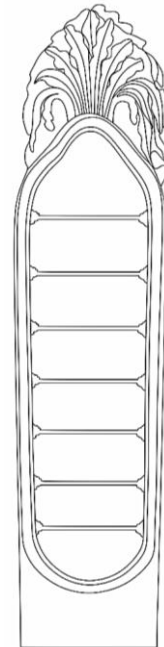
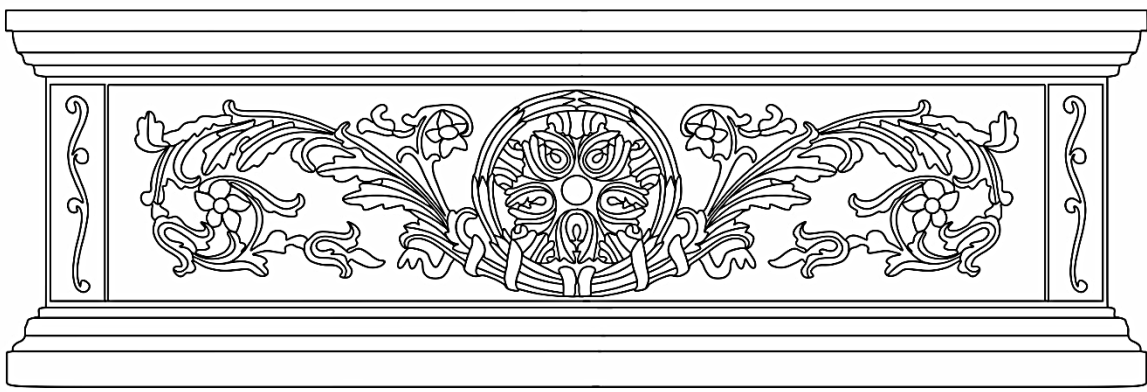
ayrılmış, serlevha dekoratif kemer formu içine, tarih satırı da kartuş içine alınmıştır. Kitabe metni kademeli silmelerle çevrelenmiştir. Sivri kemerle sonlanan gövdeden yükselen tepelik, akant yapraklarla oluşturulmuştur.

Ayak şahidesi, 1. 40 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 28 m, gövde 0, 34 genişliğinde prizmal dikdörtgen gövdelidir. Gövde üzerinde yer alan süsleme kompozisyonu, altta ters akanttan çıkan ve gövde üzerinde yükselen akant dalları helezonik kıvrımlar oluşturarak penç motifleri ile sonlandırılmıştır. Dallar arasında açan mine çiçekleri kompozisyona dahil edilen motiflerdir. Sivri kemerle sonlanan gövdenin üzerinde yer alan tepelik bölümü, sadakvari kökten dağılan akant yapraklarla oluşturulmuştur. Sadakvari kökü sarmalayan kurdeleden iki yana doğru açan lale motifleri süsleme detayında dikkat çekmektedir.

Tablo 7: Fatıma Hanım'a Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1- Huve'l-Bâkî,	۱- هو الباقي
2- Esbak Mısır Valisi	۲- اسبق مصر والسي
3- Mehmed Ali Paşa merhûmun	۳- محمد على پاشا مرحومك
4- Mahdumu Abdulhalim Paşa	۲- محدومى عبد الحليم پاشا
5- Hazretleri kerime-i muhteremeleri	۵- حضرتلرينك كريمه محترمه لرى
6- Merhûme ve mağfurun leha Fatıma	۶- مرحومه و مغفورن لها فاطمه
7- Hanım'ın ruhiyçün el-Fatiha	۷- خانمك روحیچون الفاتحه
8- Sene 1288 - Fî 22 Şaban	۸- سنه ۱۲۸۸ - فى ۲۲ شاعبان

8- Mehmed Reşid Bey'e ait Mezar

Tarihi: H. 1302/M. 1885 (8 Cemaziyelevvel 1302/23 Şubat 1885)

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşlı)

Başlık Tipi: -

Ölçüleri: 200x60x11 (Pehle)

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Ampir

Tersane-i Amire Miralay'larından Mehmed Reşid Paşa'nın mezarı, kapak taşlı mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Pehlenin ortasında su çukuru mevcuttur.

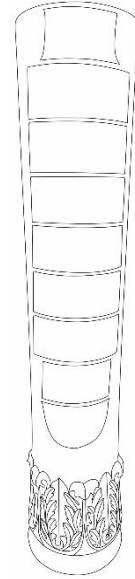
Baş şahidesi, 1.63 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0.28 m, üst kısmı 0.33 m genişliğinde yukarıdan aşağıya doğru daralan silindirik gövdelidir. Üstüvani olarak adlandırılan gövdeye nakşedilen dokuz satırlık kitabe metni, celi sülüs hatlıdır. Satırlar birbirinden dikdörtgen kartuşlarla ayrılmış, serlevha, dua isteği ve tarih satırı diğer kartuşlardan farklı olarak vurgulanmıştır. Kaidenin hemen üzerinde gövdenin alt kısmında akant yapraklar, gövdenin tamamını dolaşacak şekilde tezyin edilmiştir.

Ayak şahidesi, baş şahide ile aynı ölçülerde olup, silindirik gövdelidir. Süsleme tezyinatı baş şahidesinde olduğu gibi, yalnızca gövdenin altında yer almaktadır.

Tablo 8: Mehmed Reşid Bey'e Ait Mezar

Kitabe Metni

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1-Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2-Nûş idüb câm-ı kazâdan şerbeti	۲- نوش ایدوب جام قضادن شربتئی
3-Eyledi dâr-ı fenâdan uzleti	۳- ایلدی دار فنادن عزلتئی
4-Kalması vaktim vasiyyet ideyim	۴- قلمه دی وقتیم وصیت ایده یم
5-Virdi Hakk bana şehâdet devleti	۵- ویردی حق بکا شهادت دولتی
6-Tersâne-i Âmire mîralaylarından	۶- ترسانه عامره میر آلپلرندن
7-Mehmed Reşîd Bey rûhuna	۷- محمد رشید بک روحنه
8-el-Fâtîha	۸- الفاتحه
9-Fî 8 Cemâziye'l-Evvel sene 1302	۹- فی ۸ جمادی الاول سنه ۱۳۰۲

9- Fatıma Hanım'a Ait Mezar

Tarihi: H. 1314/M. 1896

Mezar Tipi: Pehleli (Kapak Taşlı Mezar)

Başlık Tipi: Bitkisel Tepelik

Ölçüleri: 190x65x14 (Pehle)

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

Süsleme Üslubu: Ampir

Efâhim-i vükelâ-yı saltanat-ı Osmaniyye'den Mehmed Ali Paşa'nın kardeşi, Hariciyye Nazırı Cemil Paşa'nın eşi Fatıma Hanım'a ait olan mezar, kapak taşlı mezar tipinde, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. Pehlenin ortasında ve baş şahidenin iki yanında su oyukları mevcuttur. Pehle iki kademeli platform üzerine oturtulmuştur. Alt platform, 2. 46 m uzunluğunda, 1. 45 m genişliğinde ve 0. 20 m yüksekliğindedir. Hemen üzerinde 2. 22 m uzunluğunda, 1. 13 m genişliğinde ve 0. 15 m yüksekliğinde ikinci platform yer alır. Pehlenin ortasında su oyuğu mevcuttur.

Baş şahidesi, 1. 92 m yüksekliğinde, 0. 42 m genişliğinde ve 0. 10 m kalınlığında prizmal dikdörtgen gövdelidir. Kıvrımlarla şekillendirilen gövdenin üst dekoratif kemer ile sonlandırılmıştır. Kitabe metnini çevreleyen bordürün içi birbiri üzerinde devam eden bir ters bir düz yerleştirilmiş akant yaprakları ile kompoze edilmiştir. Gövde üzerinde yükselen bitkisel tepelik, kemer köşelerinden başlayan akant yaprakları, sırtı ve karnı akantlarla desteklenen C kıvrımı ile birleştirilmiş ve bu kıvrımlardan dağılan akant

yapraklarla oluşturulmuştur. Akant yaprakları ortasında oldukça hacimli üç gül motifi, kompozisyonun merkezindedir.

Ayak şahidesi, 1. 80 m yüksekliğinde, 0. 32 m genişliğinde ve 0. 10 m kalınlığında prizmal dikdörtgen gövdelidir. Gövde üzerindeki altta kaideli, gövdesi akant yapraklarla oluşturulan, S kıvrımlı kulpa sahip vazodan yükselen gül ağacı, süsleme kompozisyonunu meydana getirmektedir. Simetrik olarak konumlandırılan ve gövdenin iki yanına doğru açılan dallardan güller sarkıtılmıştır. Tepelik bölümü, baş şahidesinin tekrarı şeklinde kompoze edilmiştir.

Tablo 9: Fatıma Hanım'a Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1-Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî	۱- هو الحى الباقي
2-Efâhim-i vükelâ-yı saltanat-ı	۲- افاحم وكلاى سلطنت
3-Osmâniyye'den merhûm ve mağfur	۳- عثمانیین مرحوم و مغفور
4-Sadr-ı esbak Mehmed Ali Pâşâ	۴- صدر اسبق محمد علی پاشا
5-Hemşîresi ve Hâriciyye Nâzırı	۵- همشیره سی و خارجیه ناظرى
6-Esbak merhûm Cemîl Pâşâ'nın	۶- اسبق مرحوم جمیل پاشنك
7-Halîle-i muhteremeleri merhûme	۷- حلیله محترمه سی مرحومه
8-Fâtıma Hânım'ın rûh-ı	۸- فاطمه خانمك روح
9-Şerîfine lillâhi'l-Fâtiha	۹- شریفنه لله الفاتحه
10-20 Receb sene 1314	۱۰- ۲۰ رجب سنه ۱۳۱۴

10- Melek-sima Emine Hanım'a Ait Mezar

Tarihi: H. 1338/M. 1919-1920

Mezar Tipi: Anıt Mezar

Başlık Tipi: -

Ölçüleri: 205x140x16

Yazı Türü: Celi Talik

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Oyma ve Kabartma

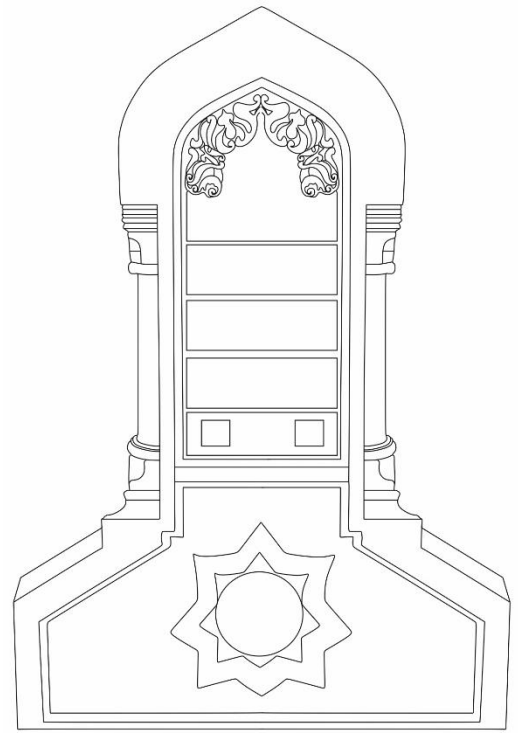
Süsleme Üslubu: Neoklasik

Meleksima Emine Hanım'ın mezarı, anıt mezar tipinde, yalnızca baş şahidesinden oluşmaktadır. Mezar, 2. 32 m uzunluğunda, 1. 46 m genişliğinde ve 0. 11 m yüksekliğinde kaide üzerine yerleştirilmiştir.

Baş şahidesi, 1. 04 m yüksekliğinde, gövdenin alt kısmı 0. 48 m, üst kısmı 0. 54 m genişliğinde ve 0. 16 m kalınlığında yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen gövdelidir. Şahidenin yerleştirildiği alt panoda sekiz kollu yıldız ortasında madalyon yer almaktadır. Panodan yükselen gövdenin ön yüzüne nakşedilen altı satırlık kitabe metni, celi talik hatlıdır. Satırlar birbirinden dikdörtgen kartuşlarla ayrılmış, serlevha sivri kemer formunu alacak şekilde yerleştirilen rumi ve kıvrık dalların oluşturduğu Osmanlı Neoklasik üsluptaki süsleme kompozisyonu içine alınmıştır. Sivri kemerle sonlanan gövde bölümü iki yanda sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Sütunce başlıkları ve altlıkları pahlanmıştır. Gövdenin arka yüzeyinin merkezinde ise yapraklarla çevrili lale motifleri süsleme tezyinatını meydana getirmiştir.

Tablo 10: Meleksima Emine Hanım'a Ait Mezar

Kitabe Metni	
Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
1-Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2-Bu uzletgâhda pinhân olandır dil-i himmet	۲- بو عزلت گاهده پنهان اولاندر دل هممت
3-Hayât-ı câvidânîyi müreccah kıldı nâsûta	۳- حیات جاودانی بی مرجح قیلدی ناسوته
4-Çıkınca 'umk-ı kalb-i mâderinden âteşin bir âh	۴- چیقنجه عمق قلبی مادرینن آتشن بر آه
5-Melek-sîmâ Emine Rûhı uçdı kurb-ı lâhûta	۵- ملک سیما امینم روحی اوچدی قرب لاحوته
6-1338	۱۳۳۸-۶

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma konumuz olan “Mihrişah Valide Sultan İmaret Avlusunda Yer Alan Mezar Taşları”, Osmanlı Batılılaşma Dönemi süsleme üslup özelliklerinin mezar taşına yansıyan en özel örneklerini göstermesi açısından kıymetlidir. Mezar taşlarında tarihlerin olması üslup özelliklerinin değişim ve gelişim sürecini takip etmemizde büyük rol oynamaktadır. Batılılaşma Dönemi olarak adlandırılan süreçte (Papila, 2008, s, 120) ki XVIII. yüzyılın başlarından itibaren görülen ve özellikle III. Ahmed Dönemi’nde (1704-1730) (Bkz. Aktepe, 1989, 34-38) Lale Devri (1718-1730) (Eravcı & Kiremit, 2010, s, 81) ivme kazanan, mimaride çok değişimin olmadığı ancak süslemede yoğunluğunu gördüğümüz uslupsal değişimdir. Sebili, türbesi, sıbyan mektebi, imareti ve çeşme yapıları ile oluşan Mihrişah Valide Sultan Külliyesi, mimari detayları, süslemeleri ile Osmanlı Batılılaşma Dönemi özellikleri ile inşa edilmiş dönemin en abidevi örneklerinden birisini oluşturmaktadır.

İmaret avlusunun doğusunda ve batısında yani girişin hemen iki yanında yer alan mezar taşlarından girişte belirttiğimiz gibi Mustafa Fazıl Paşa ve ailesine ait mezar taşlarının farklı bir çalışma ile ele alınacağından sınırlı tutulmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde katalog bölümünde incelenen on mezar taşının “mezar tipi”, “başlık tipi”, “malzeme ve teknik”, “yazı türü” ve “süsleme üslupları” analiz edilerek bir sonuca ulaşılmaya

çalışılmıştır. Tarihsel kronoloji esas alınarak incelenen mezar taşlarından dokuz tanesi XIX. yüzyıla, bir mezar taşı da XX. yüzyıla aittir. Malzeme ve teknik özellikleri itibariyle incelenen on mezar taşının tamamı mermer malzemeli olup oyma-kabartma tekniği ile şekillendirilmiştir.

Mezar formları, kıymetli ve alanında yetkin araştırmacılar tarafından farklı tipolojileştirmeler yapılarak sınıflandırılmıştır. Tipolojilerin çeşitliliği mezar taşlarının çokluğundan ileri gelmektedir. Yapılan bu araştırmalar geçmişten günümüze mezar taşlarının nasıl incelenmesi hususunda bizlere ışık tutmaktadır. Başta Halit Çal (Çal, 2015, s. 121-126-Çal, 2015, 295-333) olmak üzere Mehmet Kökrek (Kökrek, 2015, 38-43), Beyhan Karamağaralı (Karamağaralı, 1972), Naciye Bayık, Semavi Eyice (Eyice, 1996, 123-134) ve Mustafa Çetinaslan'ın yapmış olduğu tipolojiler esas alınarak oluşturulmuştur. Mezar formuna baktığımızda Ömer Kapudan ve Fatıma Hanım'a ait mezarlar açık sanduka tipinde, Cemaleddin Bey, Fatıma Hanım, Muhammed Emin Rauf Paşa, Veliyüddin Beliş Bey, Mehmed Ali Paşa, Mehmed Reşid Bey ve Ayşe Sabiha Hanım'a ait mezarlar pehleli (kapak taşlı) mezar tipindedir. Meleksima Hanım'a ait olan mezar ise anıt mezar tipinde ele alınmıştır. Baş ve ayak şahide tipleri de Halit Çal'ın tipolojisine göre değerlendirilmiş, Ömer Kapudan, Cemaleddin Bey, Fatıma Hanım, Veliyüddin Beliş, Ayşe Sabiha Hanım, Meleksima Hanım ve Fatıma Hanım'a ait şahideler düşey dikdörtgen gövdelidir. Gövdeler yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgendir. Mehmed Emin Rauf Paşa, Muhammed Ali Paşa ve Mehmed Reşid Bey'e ait baş ve ayak şahideleri üstüvani olarak da tanımlanan silindirik gövde formunda ele alınmışlardır. Çalışmaya konu edilen mezarlarda on baş şahidesi, dokuz ayak şahidesi mevcuttur.

Mezarın baş şahideleri üzerinde yükselen başlıklar, medfun olan kişinin mesleğini, tarikatını, sosyal statüsünü, dönemini ve ailesi hakkında pek çok konuda bilgiyi veren önemli işaretlerdir (Arseven, 1983, s. 183). Tarihsel süreçte kıyafetlerin tamamlayıcısı olan başlıklar, XV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Dönemi mezar taşlarına yansiyarak çeşitleri, özellikleri itibariyle gelişim göstermiştir (Gökler & Köşklü, 2019, s. 453). Çalışmaya konu olan mezar taşlarından Ömer Kapudan, Cemaleddin Bey ve Veliyüddin Beliş Bey'in Mahmudî Fes, Muhammed Emin Rauf Paşa'nın Mevlevî tarikat başlığı, Muhammed Ali Paşa'nın ise Azizî Fes tipinde başlık kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Çal, 2018, s. 167-178). Fatma Hanım (1871), Fatıma Hanım (1896) bitkisel tepelik şeklinde başlık kullanılırken, Ayşe Sabiha Hanım Hotuz tipinde bir başlıkla sonlanmıştır (Bkz. Çal, 2018, s. 191-234).

İncelenen mezar taşlarında iki yazı türü görülmektedir. Muhammed Emin Rauf Paşa'ya ait mezar taşında sülüs hat ile yazı işlenirken, diğer mezar taşları talik hatlıdır. Kitabe metinlerinde yer alan serlevhalarda başlangıç ifadesi olarak "Hüve'l-Bâkî (O ebedidir), Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî (O yaratandır ve ebedidir) ve Âh mine'l-mevt (ah acı ölüm)" ibareleri yer almaktadır (Bkz. Kuşoğlu, 1999, s. 67-68). Kitabe

metinlerinde başlangıç ifadelerinden sonra Allah'tan istek, durum bildiren ifadeler, sülale tanımlamaları, meslekler, insanlardan dua isteği ve tarih satırı işlenmiştir. Dua ibareleri farklılık göstermekte, "Ruhuna fatiha, Ruhıyçün Fatiha, el-Fatiha, Ruhuna lillahen Fatiha" şeklindedir.

Süsleme özelliklerini incelediğimizde Osmanlı Batılılaşma Dönemi'nde görülen Rokoko, Ampir, Eklektik ve Neoklasik üsluplarının oldukça zarif işlenen örneklerini takip edebilmekteyiz. XVIII. yüzyıl başlarında görülmeye başlayan ve kabuksu dekorasyonu ile hemen dikkat çeken Rokoko üslubu tüm özellikleri ile mezar taşlarına işlenmiştir (Aksu, 2008, s. 159). Bunun yanı sıra kuyumculukta da kendini gösteren üslup, mimaride ve süslemede mücevherat hissi veren görünümü ile dikkat çekmektedir (Halıcı & Yurttaş, 2022, s. 15). Özellikle Barok üslubunun sert kıvrımlarının yumuşak kıvrımlara dönüştüğü, yoğun motif kullanımının olduğu, kullanılan natüralist motiflerin ön planda tutulduğu (Halıcı, 2022, s. 94) üslubu ihtiva eden Rokoko, mezar taşlarında mücevher hissi veren rozetlerde, çiçeklerde, kabuksu görünümlü akant yapraklarında sıkça karşımıza çıkan üsluptur. Çalışmamızda Ömer Kapudan'a ait olan mezar taşında mücevherat hissi veren ve kabuksu görünümü ile Rokoko üslup özelliğini yansıtan örneği görebilmekteyiz.

İncelenen mezar taşlarının çoğunluğu İmparatorluk üslubu olarak da tanımlanan Ampir üslup özelliğindedir. Fransa'da ortaya çıkan ve Napolyon döneminde gelişim gösterdiği için imparator üslubu olarak değerlendirilen Ampir (Turani, 2013, s. 500), Osmanlı toprakları içerisinde mimariden el sanatlarına diğer üsluplara nazaran kısa süre içerisinde yoğun etkileşim göstermiştir (Eyice, 1995, s. 159). Bu yeni sanat üslubunu Osmanlı olduğu gibi kullanmamış, kendine has üslubu ile harmanlayarak işlemiştir. Bütünün bir parçasında değerlendirilmeye başlayan üslup, detaylarda kendini göstermektedir. Bu nedenle Fransa'dan gelen üslup, Türk Ampiri olarak isimlendirilmiştir (Eyice, 1981, s. 169). Çalışmaya konu olan mezar taşlarında ampir üslup özelliği gösteren sivri hatlara sahip oldukça zarif işlenen akant yaprakları, güller, sivri ve dişli yapraklar, fiyonklar, kurdele motifleri, vazolar süsleme kompozisyonunda kullanılmıştır. Mezar taşlarından Ömer Kapudan, Cemaleddin Bey, Veiyüddin Belig Bey, Fatma Hanım, Ayşe Sabiha Hanım ve Fatıma Hanım'a ait mezar taşları Ampir üslupta süslemelerle tezyin edilmiştir.

Meleksima Emine Hanım'a ait olan mezar taşında tekil örnek olarak Neoklasik üslup özellikleri değerlendirilebilmektedir. Klasik kültürden beslenen ve milliyetçilik akımı ile başlayan, öze dönüşü simgeleyen bu üslup, XVIII. yüzyıl sonunda XIX. yüzyıl başlarında Sultan III. Selim döneminde başlayıp, Sultan II. Mahmud döneminde geliştiği izlenebilmektedir (Eyice, 1981, 169). Klasik dönemde görülen süsleme kompozisyonunun daha zarif hatlarla işlendiği, mimari yapılarda görülen sütuncelerin mezar taşına yansıtıldığı, kıvrık dalların ve rumilerin bir arada kullanıldığı Meleksima Emine Hanım'a ait mezar taşında üslup özellikleri bir arada kullanılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ağaoğlu, M. (2018). Mihrişah Valide Sultan Adına İstanbul'da Yapılan Eserler ve Osmanlı Devrindeki Onarımları. *II. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi*, 128-145.
- Akarçeşme, İ. (2019). Mihrişah Valide Sultan ve Vakfı. *Vakıf Kuran Kadınlar*, 159-183.
- Akarçeşme, İ. & Kala, E. (2019). *Mihrişah Valide Sultan Vakfı*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara.
- Akbulut, İ. (2007). Vakıf Kurumu Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi. *Vakıflar Dergisi*, 30, 61-72.
- Aksu H. (2008). Rokoko, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 35, 159-160.
- Aktepe, M. M. (1989). III. Ahmed. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 2, 34-38.
- Akyıldız, A. (2022). *Haremin Padişahı Valide Sultan*. Timaş Yayınları.
- Akyıldız, Y. A. & Abay, A. R. (2017). Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (7), 141-157.
- Atasoy, N. (1985). *17. ve 18. Yüzyıllarda Avrupa Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ballar, S. (2008). *Yeni Vakıflar Hukuku*, Seçkin Yayınevi.
- Başar, F. (2019). *Vakıf Kuran Kadınlar*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Budak, A. (2022). *Gücü Besleyen Mimarlık Osmanlı İmaretleri*, TTK Yayınları, Ankara.
- Budak, A. (2015). *Gücü Besleyen Mimarlık Osmanlı İmaretleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Doktora Tezi), Kayseri. Tez No: 383802
- Buzpınar, Ş. T. (2020). Mustafa Fazıl Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 31, 300-301.
- Çal, H. (2015). *Boyabat Mezar Taşları*. Boyabat Belediyesi Kültür Yayınları. Ankara.
- Çal, H. (2015). Türklerde Mezar-Mezar Taşları. *Aile Yazıları*. C. 8, 295-332.
- Çal, H. (2018). Mezar Taşlarında Başlıklar ve Bezeme. *Eyüp Sultan Türbeler ve Anıt Mezarlar*. Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları. Ankara 118-376.
- Dere, Ö. F. (2011). *Eyüp Sultan'da Taşa İşlenen Medeniyet*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Eravcı, H. M. & Kiremit İ. (2010). Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyamı Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Tarih Okulu Dergisi*. S. VIII, 79-93.
- Erarslan, Alev. (2006). Ottoman Baroque Architecture: Turkish Baroque. *İstanbul Aydın University, Department of Architecture and Design*, C. 282, 282-319
- Eyice S. (1995). Empire. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 159-160.
- Eyice, S. (1981). XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu, *Sanat Tarihi Yılığ*, S. IX-X, 163-189.
- Eyice, S. (1996). Mezarlıklar ve Hazireler. *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri 1. Türk Tarih Kurumu Yayınları*. 123-134.

- Gökler, B. M. & Köşklü, Z. (2019). Balıkesir Zağnos Paşa Camii Hazinesi'ndeki Kavuk Tipleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 66/1, 453-478.
- Günay, H. M. (2012). Vakıf, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42, 475-479.
- Halıcı, E. & Yurttaş, H. (2022). Barok- Rokoko Üsluplarının Mimari Süslemedeki Gücü. *Anasay Dergisi*. S. 19, 3-28.
- Halıcı, E. (2022). Osmanlı başkentlerinde XVIII-XX. Yüzyıl Türbelerinde Kalemîşi Süslemeler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Erzurum. Tez No: 765413
- Karademir, A. (2017). Harem-i Hümayun'da Sultan Olamayanların İzleri: Cariye Vakıfları. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1, 35-41.
- Karamağaralı, B. (1972). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara.
- Kökrek, M. (2015). Tarihi Mezarlık ve Taşlarımızın Serencamı. *Siyah Sanat Dergisi*. 38-43.
- Kuşoğlu, M. Z. (1999). Hüve'l-Bâkî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 19, 67-68.
- Maydaer, S. (2019). Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları. *Vakıf Kuran Kadınlar*, 143-158.
- Papila, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı. *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. 117-134.
- Parlak, S. (2020). Mihrişah Valide Sultan Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42-44.
- Pazan, İ. (2013). *Padişah Anneleri Eserleriyle Valide Sultanlar*. Babıali Kültür Yayınları.
- Şimşirgil, A. (2021). *Valide Sultanlar ve Harem*. Timaş Yayınları.
- Turani, A. (2013). *Dünya Sanat Tarihi*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Uğurlu, A. H. (2016). Siyasi Bir Projenin İzinde Bânilik: Mihrişah Valide Sultan'ın İmar Faaliyetlerini Yeniden Okumak, *Bellekten Dergisi*, 287, 85-101.